

Козаки

Михайло Слабошпицький

В історичній літературі існує чимало версій походження слова "козак". Один із польських авторів виводив це найменування од якогось легендарного ватажка, що в давні часи успішно боровся з чужинцями; звати його буцімто було Козак. Інший — теж польський учений — пояснював походження цього слова від "коза"; козаки, мовляв, були прудкими і витривалими, як кози. Були версії, згідно з якими козаки — не українці, а нащадки відомих у часи Київської Русі войовничих племен хозарів. Турецькою мовою слово "козак" означає волоцюга, забіяка, розбійник. Очевидно, саме звідти воно й прийшло в Україну. Певно, не самі собі придумали наймення захисники нашого краю, а одержали його від ворога, і воно тут прижилося, зовсім утративши негативний відтінок. Бо козак на Україні став синонімом лицарської доблесті й високого благородства.

Відомий український історик Дмитро Яворницький писав: "Як за зовнішнім виглядом, так і за внутрішніми якостями запорозькі козаки загалом були характерними типами свого народу. За описами сучасників, вони переважно були середнього зросту, плечисті, ставні, міцні, сильні, на обличчі повні, округлі, а від літньої спеки й степового повітря смагляві. З довгими вусами на верхній губі, з розкішним оселедцем на тім'ї, у смушковій

гостроверхій шапці, вічно з люлькою в зубах, справжній запорожець завжди дивився якось похмуро, спідлоба, сторонніх зустрічав спочатку непривітно; вельми неохоче відповідав на питання, але згодом помаленьку лагіднішав, обличчя його під час розмови поступово веселішало, живі проникливі очі засвічувалися вогнем, і вся його постать дихала мужністю, молодечтвом, заразливою веселістю й неповторним гумором... Запорожець не знав ні "соб", ні "цабе", тому був здоровим, вільним від хвороб, умирав більше на війні, ніж вдома".

Сміливі й волелюбні козаки стали гордістю України. Не випадково всі відомі повстання проти соціальної несправедливості пов'язані саме з козацтвом, яке стало захисником і оборонцем усього народу.

На кінець XV століття біля Дніпровських порогів зібралося з усіх усюд України чимало козацького люду, який став вести прикордонну службу. Більшість їхнього часу минала в походах і боях. Тому воєнне мистецтво козаків завжди було на високому рівні. Окрім блискучої виучки, їхніми постійними супутниками на ратних дорогах були дотепні вигадки. Скажімо, вони вміли перебувати по кілька годин під водою, дихаючи через очеретини. На березі річки міг стояти ворожий табір, а в річці сиділи, чекаючи темряви, козаки. Наступала ніч, вони виходили з води й кидалися на ворога...

Багато уваги віддавали козаки сторожовим службам. На високому кургані в степу стояли на чатах, пильно вдивляючись удалину, молоді зіркоокі вартіві. Забачивши десь ворога, вони швидко запалювали в бочці смолу. Стоп чорного диму здіймався до неба.

Помітивши його, запалювала смолу сторожа з іншого кургану. І коли в українських степах з'являлася орда, чорні димові стовпи застеляли увесь простір, аж до самих Дніпрових порогів. Важко було заскочити козаків зненацька.

За лічені хвилини вміли вони зробити неприступну фортецю зі свого табору. Місце, де вони зупинялися, оточували возами й міцно зв'язували їх між собою. Далі викопувався глибокий рів і насипався вал. Ворожа кіннота вже не могла ніяким способом увірватися в табір. Ховаючись за прикриттям, козаки вели прицільний вогонь по нападниках. Відомо багато випадків, коли вони

тижнями висиджували у цих своєрідних фортецях і ворог не міг нічого з ними вдіяти.

Багато іноземців залишили свої захоплені спогади про ратне мистецтво запорожців. Є там чимало схвильованих слів і про козацьких гармашів, що просто вражали влучністю пострілів, і про інженерів-фортифікаторів, які значно випередили свій час у будівництві споруд, і про мореплавців, котрі на своїх легких човнах, званих чайками, добиралися до берегів Туреччини, вступали в бій з великими галерами і брали їх на абордаж...

Козацтво — дивовижне явище у всій світовій історії. Народ, який не мав своєї державності, створив регулярні збройні сили, які є неодмінною її ознакою.